

**Journal of Lyrical Literature Researches
University of Sistan and Baluchestan**

Vol. 20 / No.38/ Winter and Spring 2022(pp.325-354)

**Article history: Received: 7 February 2018/ Received in revised form: 9May
2021/Accepted:12May 2021**

Zohre Najafi (Corresponding author) Email: z.najafi@litr.ui.ac.ir

Associate Professor of Persian Language and Literature Dept, university of Isahan.Iran

Parvane Sayyedi

PhD student of Persian Language and Literature Dept, university of Isahan.Iran.

DOI:10.22111/jllr.2021.29285.2486

Studying Vahshi Bafghi's Shirin and Farhad Poetry Based on Alfred Adler's Theory

Extended Abstract

In this article, we review the characters of Shirin and Farhad in Vahshi Bafghis poetry based on Alfred Adler's personality theory. The type of this research is based on library method and its approach is analytical-descriptive. The research hypothesis is the possibility of examining the characters of this poem due to the mutuality between some characters based on Adler's theory. After examining the characters based on the components of Adler's theory one by one, we conclude that due to the theme of the poem, which is romantic and its inseparable part of competition and envy, all the important characters of the poem are possessed of the Adler's theory signs including the envy of inferiority, social interest, supremacy, domination, dependence and acceptance alternately. While Shirin is a superior character, the sense of humiliation inflicted on him by Khosrow's indifference leads him to seek revenge and dependence on Farhad. Khosrow is a completely superior and

domineering personality. Farhad is a "useful to society" personality whose lifestyle is in line with the characteristics of the "social interest". Shekar and other characters, including the courtiers of Khosrow's court, cannot be examined from Adler's point of view due to their small role in the poem.

Keywords: Alfred Adler; Lifestyle; Character and characterization; Shirin and Farhad; Vahshi e Bafghi.

1-Introduction

Persian love poems plays an important role in the great and precious cultural and literary heritage of Iran and according to the results of many researches that are written every year about the analysis of the structure and content of these poems, they still have hidden capacities - both in terms of content and structure - at the heart of these poems which are still undiscovered. For example, considering that Iranian love poems have high capacities in the field of correct and artistic use of fictional elements, the types of fictional elements can be examined even by relying on the latest theories of narrative and personality in these poems which can leads us to an interesting and lofty results .

It is as if the poets of this country have been fully acquainted with the subtleties and delicacy of storytelling; because scanning these romantic and mystical poems shows that from the beginning to the end of these Masnavi is based on creative thinking in the field of storytelling, and in addition, the value of the work of these storytellers becomes more obvious when we consider the swing and rhyme limit for writing a story comparing to prose. Because if we consider writing a story in prose, it will be like passaging a river. On the other hand, writing a poetic story is much more difficult and is like walking on the water. One of these successful Masnavis is the Vahshi Bafghi's Shirin and Farhad. Although incomplete in terms of storytelling, it is a successful work in terms of the principled application of fictional elements such as characterization, and

Vahshi Bafghi can create a successful poem by choosing characters whose mental and behavioral characteristics and even appearance are totally related to the story of the poem. Characterization is one of the most important elements that plays a decisive role in a writer's success in writing a story. In addition to being careful about the choice of subject and other story elements, the story writer must be very careful in choosing the characters because the story elements are like chains that are directly related to each other and there must be a fit between these elements so that the reader can send messages and understand the themes of the story as well. "Adler was one of the psychologists who tried to introduce new concepts of social psychology into psychoanalysis. He addresses issues such as social interest; feelings of inferiority; idealism; life style; creative power; old memories and the order of birth." (Schultz, 1381: 141) Adler believed that "the feeling of inferiority always exists as a motivating force in human behavior. He believed that being human means feeling inferior, and that feeling is the source of all human endeavors." (Adler, 2000: 88) "Unlike Freud, Adler did not believe in human being doomed by conflicts and instincts, or biological forces and childhood experiences. He called his approach "individual psychology" because it emphasized the uniqueness of each individual and did not accept the generality of the motives and goals that Sigmund Freud attributed them to a man. Adler's theory of personality is purely economic and frugal, meaning that it explains the whole construction of a theory with a few basic concepts. According to Adler, the concept of personality includes: imaginative objectification, striving for supremacy and superiority, the feeling of inferiority and the mechanism of compensation, social interests, lifestyle and the creative self." (Arianpour, 1978: 29)

In addition, "Adler has identified four styles and types of personality for human beings: the dominant type, the receiving type, the avoidant type, and the socially useful type" (ibid. :38), as well as four lifestyles to solve problems: 1. Dominant and regnant personality 2. Supporting and receptive personality 3. Avoidant and distant personality 4. Useful personality useful to society. Each of these personality types has certain behavioral characteristics that can be generalized to fictional characters too .Overall, Adler emphasized that human beings are always more aware of their shortcomings than others, and that these shortcomings are the drivers and motivators that shape human behavior, and man will not give up until he can overcome his shortcomings and complexities by succeeding in other areas. In this article, we have analyzed the characters of Shirin and Farhad Vahshi Bafghi's poems in order to determine whether the components of Adler's theory can be generalized to the behaviors of the characters in this poem or not.

2-Research methodology

The type of this research is based on library method and its approach is analytical-descriptive. The order of the research was like for studying and analyzing all aspects of the poem's characters according to Adler's theory, after reading Shirin and Farhad Masnavi for several times, we wrote down verses related to describing the appearance and behavior of each character and then based on the role that each character played in the story, we analyzed their behavior, especially their psychological characteristics. For studying and analyzing the mental states of the characters in a better way, we scrutinized their purpose and motivation to clarify whether the drivers and motivators of the characters' behavior, according to Adler's theory, were emotions such as humiliation, jealousy and consequently superiority or not .

3-Discussion

In this poem Vahshi Bafghi has created fictional characters in such a way that each character has his own unique behavioral and psychological characteristics, and this is why in this article, we try to analyze the characters of this poem based on one of the new theories of personality, Alfred Adler's theory. Shirin is initially an honest and chaste woman, but there are circumstances in which she starts a contest based on revenge against Khosrow. Although the theme of love in this poem is very prominent, but when we look at the motives of the characters in the story, we find that love in this poem is never pure and clear and is influenced by personality complexes, including feelings of inferiority. In Vahshi's Shirin and Farhad poem, he feels humiliated and compensated for the increased insurance he sees from Khosrow, and this causes his superiority to grow in order to compensate for his emotional deficiency. Due to his social status, Khosrow is a proud and arrogant person and never considers himself bound by Shirin love and has other fantasies in his head. In terms of naming the characters, his name, which means king, also matches his character and behavior. He changes the mood and behavior of the Shirin by behaving with pride and indifference to Shirin, and revives the sense of revenge in the Shirin's heart. From the Adler's personality theory point of view, Khosrow has imaginative goals at the beginning of the story, and he is a very idealistic person, and his goal is to reach an unlimited and undisputed power. In this way, he does his best and adorns himself with all kinds of arts and skills such as knowledge, penetrating expression, rotation and archery, agonists and heroism, so that he can be smooth in achieving his ideals. Although Farhad is a self-deprecating and pure figure, since Shirin goes to Khosrow for revenge, the purity of his character is inevitably affected by the adventures between Khosrow and Shirin. "Farhad plays the main role

in the story in the Vahshi's Poetry, and the Vahshi's Purpose is to describe his pure and unadulterated love, and that is why Vahshi begins his story right from the scene of Farhad's entry into the realm of Shirin's love" (Razzaqi Shani, 76:1388(Farhad is not a kohkan (someone who craves the mountain) but an artistic sculptor, with a sensitive heart and full of love. He is a humble man who has turned his back on worldly affairs. According to Adler's theory, Farhad is a useful figure in society and his nature is free from any complexity and anger, and this type of personality makes him Shirin. Farhad is neither a hegemonist nor a supremacist, nor does he pursue imaginary goals. Farhad, in a way, has all the positive aspects of Adler's character theory. The presence of a character like Shapur, who is never affected by emotions in this story, is like a criterion for evaluating and measuring the behaviors and mental states of other characters; Because Shapur is the most realistic character in the Vahshi's poem ; he does not have a humiliation envy like Shirin, nor does he have a desire for domination and growing power like Khosrow, nor does he have a mysterious and mystical personality like Farhad. He has all the qualities of a good-natured character, and Adler's view is that the type of social interest is the proper compensation of all natural weaknesses in the individual; Shapur is a manifestation of intellect and wisdom, and all his calculations are formed without the involvement of emotions such as jealousy, humiliation and superiority .

He is wise and prudent and always keeps the Shah's thoughts away from evil, and when Khosrow shares the news of Shirin and Farhad's love with him, he warns the Shah that one should not be pessimistic about a news story that is likely to be false. He tells the king that Shirin is not a wrongdoer. Shirin is famous for her love and loyalty to Khosrow. Because Shirin refused to go to bed with you without a covenant, you left her and seek Shekar Isfahani. Shirin wants the Shah to have a different view of his women than Shirin. With this trick, Shirin

wanted to test the king's love. It is also Shapur who warns Khosrow to kill Farhad. Shekar is not very important in the wild character of the character, and his character is not sufficiently explained, and therefore there are not enough assumptions to analyze his character from Adler's point of view. "Shekar is one of the characters who plays less of a role and only enters this big show in one scene and plays a role. This scene is also when Khosrow brings Shekar to the lust for love and, as it was said, Shirin responds to Khosrow's action by expressing his love for Farhad. "This sub-story of Khosrow's love of Shekar, or rather the love of the king of the country for a prostitute - but chaste - is a disgrace to Khosrow, but in any case it is a response to the Shirin's love of an unnamed craftsman.

4-Conclusion

The results of this study indicate that due to the subject matter and content of Shirin and Farhad Masnavi, which is full of contradictory feelings and emotions, the components of Adler's theory confirms the mental states of the characters of this Masnavi and the existence of some characters due to jealousy. And humiliation is trying to be superior, as evidenced by this claim. Also, the existence of characters in this Masnavi, which is a symbol of personality development and a manifestation of humanity and altruism, reveals another aspect of Adler's theory, namely the same social interest and lifestyle in this Masnavi. Since the subject of the poem is romantic and jealousy and superiority and competition are inseparable, most of the influential characters in this poem are relatively indicative of the components of Adler's theory, including the social interest of inferiority, superiority, domination, dependence and acceptance. For example, Shirin, although she has signs of a domineering personality, but the feeling of jealousy and humiliation that has befallen her due to Khosrow's lack of attention, makes her a

vindictive and at the same time dependent on Farhad. Khosrow is a domineering and arrogant figure due to his social and political position in the story. Farhad is a altruistic and kind human being, and the following can be defined as the "useful to society" component of Adler's theory. Shekar and other characters, including the courtiers of Khosrow's court - who play a minor role in the poem - cannot be examined from Adler's point of view. Based on these results, Bafghi is a poet and skilled storyteller who matched their behavioral characteristics according to their role in the story and gave them characters that are beautifully placed in the world of stories in addition to paying attention to the physical characteristics of the characters. They convey their behavior and speech through Vahshi's content to their audience. Of course, Bafghi's savage success in shaping the characters has been largely influenced by Khosrow and Shirin poem, and we should not ignore this very important point.

5-References

1. Abdollahzade, Tayyeba & others, **The character of Wis looking at Alfered Adler's theory of inferiority complex**, journal of Lyrical Literature Researches, University of Sistan & Baluchestan, 15th year, No 35, pp 123-140, 2020
2. Adler, Alfred, **Individual Psychology**, translated by Hassan Zamani Sharafshahi, Tehran: Nashr-e-Tasvir, 1991
3. Adler, Alfred, **Understanding Human Nature from a Psychological Perspective**, translated by Tahereh Javahersaz, Tehran: Roshd Publications, 2000
4. Adler, Alfred, **Understand The Meaning of Life**, Trans. Nahid Mirfakhrai, Ketab, Tehran, 1988.

5. Arianpour, Amir Hossein, **Freudianism; Explaining and Criticizing It**, *Sadaf Magazine*, No. 3 and 2, pp. 367-349, 1336
6. Arianpour, Amir Hossein , **Freudianism with References to Literature and Mysticism**, Tehran: Pocket Books, 1978
7. Ghobadi, Hossein Ali, **Psychological Review of Zal's Personality from Alfred Adler's Perspective**, *Literary Criticism Quarterly*, Article 6, Volume 2, Number 7, Fall 2009, pp. 90-120, 2009
8. Hanif, Mohammad, **Demographic capabilities of Shahnameh**, Tehran: Soroush Publications, 1384
9. Jafari Mordovieh, Leila, **Characterization in Khosrow and Shirin, Master Thesis**. Fasa: Fasa Azad University, 2007
10. Khalilollahi, Shahla, **Study of love in Nezami's Khosrom va Shirin on the basis of perspective of Giddens**, Danino and Evans, *journal of Lyrical Literature Researches*, University of Sistan & Baluchestan, 14 th year, No 27, pp 101-114, 2016
11. Karimi, Yousef, **Personality Psychology**, Tehran: Foroozeh Publishing, 14th Edition, 2010
12. Landin, Labert, **Theories and Systems of Psychology**, Yahya Seyed Mohammadi, Tehran: Editing Publishing, 1999
13. Mansour, Mahmoud. , **Ehsas Kahtari**, Tehran: University of Tehran Press, 1992
14. Mirsadeghi, Jamal, **Elements of Story**, Tehran: Sokhan, Fifth Edition, 2009

16 Vahsi Bafghi, Kamal-ud-Din, **Cycle of Vahshi Bafghi** (Shirin and Farhad Poems), by Nemat Ahmadi, Tehran: Golshaei Publications. 1982

15. Siyasi, Ali Akbar, **Theories of Personality or Psychological Schools**, Tehran: Tehran University Press, 2000

16. Shaari Nejad, Ali Akbar, **Developmental Psychology**, Tehran: Etelaat Publishing, 19th Edition, 2006

17. Schultz, Duan, **Personality Theories**, translated by Yahya Seyed Mohammadi, Tehran, Virayesh Publishing, 2008

18. Vahshi Bafghi, **Divan**, by Ali Razaghi Shani, Tehran: Tirgan Publications, First Edition 2009.

پژوهشنامه ادب غنایی دانشگاه سیستان و بلوچستان

سال ۲۰ شماره ۳۸ بهار و تابستان ۱۴۰۱ (صص ۳۵۴-۳۲۵)

بررسی شخصیت‌های منظومه شیرین و فرهاد وحشی بافقی بر اساس نظریه آلفرد آدلر

۲- پروانه سیدی

۱- زهره نجفی

DOI:10.22111/jlhr.2021.29285.2486

چکیده

در این مقاله به بررسی شخصیت‌های منظومه شیرین و فرهاد وحشی بافقی بر مبنای نظریه شخصیت آلفرد آدلر پرداخته‌ایم. نوع پژوهش، کتابخانه‌ای و روش آن، تحلیلی-توصیفی است. فرضیه پژوهش، امکان بررسی شخصیت‌های این منظومه به دلیل تقابل میان برخی شخصیت‌ها، بر اساس نظریه آدلر است. پس از بررسی تک‌تک شخصیت‌ها بر اساس مؤلفه‌های نظریه آدلر، به این نتیجه رسیده‌ایم که به دلیل موضوع منظومه که عاشقانه است و رقابت و حسادت بخش لاینفک آن است، بنابراین تمامی شخصیت‌های مهم منظومه به تناوب، نشانه‌هایی از مصادیق نظریه آدلر اعم از عقده حقارت، علاقه اجتماعی، برتری‌جویی و سلطه‌گری و وابستگی و گیرندگی را دارند. شیرین ضمن اینکه شخصیتی برتری‌جو است، اما احساس حقارتی که به واسطه بی‌توجهی خسرو بر او عارض شده است، او را به انتقام‌جویی و وابستگی به فرهاد سوق می‌دهد. خسرو شخصیتی تماما برتری‌جو و سلطه‌گر است. فرهاد شخصیتی «مفید به حال جامعه» است که سبک زندگی‌اش متناسب با ویژگی‌های تیپ «علاقه اجتماعی» است. شکر و سایر شخصیت‌ها از جمله کنیزان دربار خسرو، به دلیل نقش کمرنگی که در منظومه دارند، قابل بررسی از منظر نظریه آدلر نیستند.

کلیدواژه‌ها: آلفرد آدلر؛ سبک زندگی؛ شخصیت و شخصیت‌پردازی؛ شیرین و فرهاد؛ وحشی بافقی.

۱- دانشیار گروه زبان و ادبیات فارسی دانشگاه اصفهان Email: z.najafi@ltr.ui.ac.ir

۲- دانشجوی دکتری زبان و ادبیات فارسی دانشگاه اصفهان

تاریخ دریافت: ۱۳۹۷/۱۲/۲۴ تاریخ پایان اصلاحات: ۱۴۰۰/۰۲/۱۹ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۲/۲۲

۱- مقدمه

وحشی بافقی یکی از شاعرانی است که علاوه بر داشتن مهارت در سرودن انواع قالب‌های شعری، در سرودن منظومه‌های عاشقانه نیز موفق بوده است. وحشی دو منظومه عاشقانه سروده است. یکی ناظر و منظور و دیگری فرهاد و شیرین به استقبال از خسرو و شیرین نظامی گنجه‌ای. مثنوی نخستین به سال ۹۶۶ به پایان رسید و ۱۵۶۹ بیت است و اما مثنوی دوم که از شاهکارهای ادب دراماتیک پارسی است، هم از عهد شاعر شهرت بسیار یافت. البته وحشی بیش از ۱۰۷۰ بیت از آن را نساخت و باقی آن را وصال شیرازی شاعر مشهور سده سیزدهم هجری (م ۱۲۶۲) سروده و با افزودن ۱۲۵۱ بیت آن را به پایان رسانیده است. منظومه شیرین و فرهاد وحشی بافقی اثری هنرمندانه است که از نظر ساختار داستانی نیز دارای تناسب و نظم است. شخصیت‌پردازی داستان نیز به گواه منتقدان از نقاط قوت این منظومه است. روان‌کاوی از سده بیستم و بر اساس نظریه‌های فروید آغاز شد. بررسی شخصیت‌ها از نظر روان‌شناسی از مسائل بنیادین در دوره معاصر است که در ابتدا به بررسی ویژگی‌های شخصی و روانی نویسنده اثر می‌پرداخته، اما بعدها در اثر تکامل و ظهور نظریه‌های جدید، ویژگی‌های خود اثر و شخصیت‌های موجود در آن از ابعاد مختلف مورد بررسی قرار گرفته است. منظور از انتخاب شخصیت‌های مناسب برای یک داستان، در ویژگی‌های ظاهری شخصیت‌ها خلاصه نمی‌شود بلکه رفتار و حتی حالات روانی شخصیت‌ها نیز باید مد نظر نویسنده باشد زیرا هر شخصیت داستانی همانند شخصیت‌های واقعی اطراف ما، می‌تواند تیپ شخصیتی خاصی داشته باشد و لازم است حالات روانی او با ویژگی‌های رفتاری و نیز نقشی که در داستان دارد، متناسب باشد. بررسی شخصیت‌های داستان‌ها به صورت بین رشته‌ای در ادبیات و روان‌شناسی فضای جدیدی را ایجاد کرده است. شخصیت‌پردازی یکی از مهم‌ترین عناصر داستانی است که نقش تعیین‌کننده‌ای در موفقیت یک نویسنده در نوشتن داستان دارد. نویسنده داستان علاوه بر دقت در انتخاب موضوع و سایر عناصر داستانی، در انتخاب شخصیت‌ها نیز باید نهایت دقت خود را به کار بگیرد زیرا عناصر داستانی به مثابه زنجیره‌ای هستند که ارتباط مستقیم با یکدیگر دارند و باید تناسب میان این عناصر برقرار باشد تا خواننده بتواند پیام‌ها و مضامین داستان را به خوبی درک کند.

یکی از نظریه‌های شخصیت که اخیراً مورد توجه پژوهشگران عرصه ادبیات داستانی قرار گرفته، نظریه شخصیت آلفرد آدلر (Alfred adler) (۱۸۷۰- ۱۹۳۷) روانشناس مطرح اتریشی

Studying Vahshi Bafghi's Shirin and Farhad Poetry Based on Alfred Adler's Theory

است. «آدلر بر خلاف فروید انسان را قربانی تعارضات و غرایز و یا اینکه به وسیله نیروهای زیستی و تجربیات کودکی محکوم باشد، نمی‌داند. او رویکرد خود را روانشناسی فردنگر خواند، زیرا بر بی‌نظیر بودن هر فرد تأکید داشت و آن عمومیت انگیزه‌ها و اهداف را که زیگموند فروید به انسان نسبت داد، قبول نداشت. نظریه آدلر درباره شخصیت نظریه‌ای کاملاً اقتصادی و صرفه‌جویانه است، بدین معنی که با چند مفهوم اساسی تمام ساخت نظریه را تبیین می‌کند. مفهوم شخصیت از نظر آدلر عبارتند از: غایت‌گرایی تخیلی - تلاش برای تفوق و برتری - احساس حقارت و مکانیسم جبران - علایق اجتماعی - شیوه زندگی و من‌خلاقه.» (آریان‌پور، ۱۳۳۶: ۲۹)

علاوه بر این، آدلر برای انسان‌ها چهار سبک و تیپ شخصیتی قائل شده است که عبارت‌اند از: تیپ سلطه‌گر، تیپ گیرنده، تیپ اجتناب‌کننده و تیپ سودمند اجتماعی. هر کدام از این تیپ‌های شخصیتی ویژگی‌های رفتاری خاصی دارند که قابل تعمیم به شخصیت‌های داستانی نیز هست. بنابراین یکی از روش‌های بررسی شخصیت‌پردازی در داستان، تحلیل روانشناختی شخصیت‌هاست که خود مبین میزان مهارت نویسنده در انتخاب شخصیت‌ها و ترسیم حالات روانی و رفتاری آن‌ه در خلال رویدادها و گفتگوهای داستان است. با توجه به اهمیت این منظومه و نیز روابط میان شخصیت‌ها در آن - که عمدتاً مبتنی بر تقابل و رقابت است - در این مقاله برآنیم تا نکات شخصیت‌های این منظومه را بر مبنای دیدگاه آلفرد آدلر مورد بررسی قرار دهیم تا مشخص شود این نظریه تا چه اندازه می‌تواند در تحلیل شخصیت‌های داستانی یک منظومه کهن ادب فارسی راهگشا باشد.

۱-۱- بیان مساله و سوالات تحقیق

منظومه شیرین و فرهاد وحشی بافقی در عین سادگی طرح، از نظر شخصیت‌پردازی دارای برخی پیچیدگی‌هایی است که نشان دهنده توانایی شاعر در خلق شخصیت است که این موضوع سبب ارائه شخصیت‌هایی متناسب با موضوع داستان گردیده است. بدون تردید، وجود عشق مثلثی در این داستان ایجاب می‌کند که شاعر به خلق شخصیت‌هایی دارای رفتار و روحیات ویژه و متناسب با نقش هر یک از آنها بپردازد تا هم بتواند جذابیت داستان را حفظ کند و همچنین طرح کلی داستان دچار خلل نشود؛ به عنوان مثال، موضوع حسادت زنان در چنین داستانی باید به گونه‌ای مدیریت و کنترل شود که در عین واقع‌نمایی، تبدیل به فرصتی برای پرورش طرح

داستان شود. در مجموع، رفتار و گفتار و ویژگی‌های روانی شخصیت‌های منظومه شیرین و فرهاد به گونه‌ای است که می‌توان نشانه‌هایی از مؤلفه‌های روانشناسی شخصیت را در آنها مشاهده کرد؛ با این توضیح که کنش‌ها و واکنش‌های این شخصیت‌ها در برابر همدیگر و همچنین تأثیر محیط پیرامون بر شکل‌گیری شخصیت آنها، موضوعات مهمی است که در حیطه روانشناسی شخصیت قابل تجزیه و تحلیل است. یکی از نظریه‌هایی که در حوزه روانشناسی شخصیت مطرح شده، نظریه شخصیت آدلر است که مبنای آن بر تأثیرپذیری شخصیت‌ها از قضاوت دیگران و همچنین محیط اجتماعی است. این پژوهش که با روش توصیفی - تحلیلی انجام می‌شود در صدد پاسخ به این پرسش است که شخصیت‌های داستان تا چه اندازه واقعی هستند و در طول داستان کنش و گفتگوی مناسب با ویژگی‌های خود دارند. و این ویژگی‌ها چگونه به پیشبرد داستان کمک می‌کند. هر چه نویسنده در خلق شخصیت موفق‌تر باشد الگوهای تحلیل شخصیت تناسب بیشتر و دقیق‌تری را نشان می‌دهد.

۲-۱- هدف و ضرورت تحقیق

هدف از نگارش این مقاله تبیین ارزش‌ها و ظرفیت‌های منظومه شیرین و فرهاد وحشی بافقی از حیث جنبه‌های روانشناختی است. بنابراین انجام تحقیقاتی از این دست که در راستای تبیین مهارت داستان‌پردازی منظومه‌سرایان نوشته می‌شود، ضروری و دارای اهمیت است.

۳-۱- روش تفصیلی تحقیق

روش تحقیق توصیفی- تحلیلی و گردآوری داده‌ها کتابخانه‌ای است. سیر ترتیبی پژوهش به این شیوه بوده که برای بررسی و تحلیل همه جانبه شخصیت‌های منظومه بر اساس نظریه آدلر، پس از خوانش چندین باره مثنوی شیرین و فرهاد، به یادداشت‌برداری از ابیات مرتبط با توصیف ظاهر و رفتار و کردار هر یک از شخصیت‌ها پرداختیم و سپس با توجه به نقشی که هر شخصیت در داستان ایفا می‌کرد، به تحلیل رفتار و خصوصاً ویژگی‌ها و خصایل روانی آنها پرداختیم. برای بررسی و تحلیل بهتر حالات روانی شخصیت‌ها، هدف و انگیزه آنها را مورد موشکافی قرار دادیم تا این مسأله روشن شود که آیا پیشران و مشوق رفتار شخصیت‌ها طبق نظریه آدلر، احساساتی همچون حقارت و حسادت و متعاقب آن برتری‌جویی بوده است یا خیر.

۴-۱- پیشینه تحقیق

جستجو در کتابخانه‌ها و همچنین پایگاه‌های داده‌های پژوهشی همچون ایرانداک، نورمگز، مگیران، اس آی دی و سایر تارنماهای نمایه‌سازی تحقیقات علمی پژوهشی نشان می‌دهد که پژوهش‌های چندی در زمینه بررسی شخصیت در آثار ادبی بر مبنای نظریه آدلر نوشته شده است. لیلا هاشمیان و مریم رحمانی (۱۳۹۴) در مقاله‌ای با عنوان «روانشناسی شخصیت دمنه بر اساس نظری «عقده حقارت» آلفرد آدلر» با بیان این‌که ابوالمعالی نصر اله منشی -چنان هنرمندانه و دقیق به شخصیت پردازی شخصیت‌های داستانی‌اش می‌پردازد که با مقایسه‌ی رفتارها و علل انگیزشی رفتار هر یک از این شخصیت‌های داستانی می‌توان به علل ناپهنجاری‌های شناخته شده در رفتار برخی از شخصیت‌های داستانی او پی برد. آنها در مورد شخصیت دمنه نیز به این نتیجه رسیده‌اند که شخصیت دمنه در کتاب کلیله و دمنه دچار اختلال روانی عقده‌ی حقارت است که از علل این پدیده می‌توان به حسادت، طمع و جاه طلبی و ترس و هراس او از به خطر افتادن موقعیت اشاره کرد. نسرین حسن آبادی (۱۳۹۶) در پایان‌نامه‌ی کارشناسی ارشد خود با موضوع «بررسی شخصیت‌های اصلی داستان ضحاک و سیاوش بر اساس نظریه‌ی شخصیت آدلر» به این نتیجه رسیده است که ضحاک یکی از شخصیت‌های مورد بررسی بر اساس حس حقارت و برتری‌جویی به کارهای پلیدی دست می‌زند که با ورود کاوه‌ی آهنگر و فریدون جلوی رفتار ددمنشانه او گرفته می‌شود. در داستان سیاوش، شخصیت افراسیاب تحت تأثیر گرسیوز و پیران است و رفتار او از حرف‌های این دو نشأت می‌گیرد. پیران ویسه فرد خردمندی است که رفتار او بر اساس علاقه‌ی اجتماعی انجام می‌شود. سیاوش نیز شخصیت‌اش طوری شکل گرفته است که مصلحت اجتماعی را به منافع فردی ترجیح می‌دهد. او یکی از مظلوم‌ترین چهره‌های شاهنامه است که به طرز ناجوانمردانه‌ای کشته می‌شود. انگیزه‌ی انتقام خون سیاوش بر بخش زیادی از شاهنامه سایه افکنده است. مهدی الهی‌نژاد (۱۳۹۳) در پایان‌نامه‌ی کارشناسی ارشد خود با موضوع «شخصیت‌شناسی جای خالی سلوچ بر اساس نظریه روانشناختی آدلر» به این نتیجه رسیده است که بسیاری از حوادث این داستان ریشه‌ی روانی دارد و برخی رفتارهای شخصیت‌های این رمان در قالب اصول نظریه‌ی آدلر قابل تفسیر است. ولی تا کنون این نظریه در تحلیل منظومه‌های عاشقانه به کار نرفته است.

۱. ۲- مفاهیم عملیاتی پژوهش

۲. ۱-۲- شخصیت و شخصیت پردازی

در یک تعریف کلی، «اشخاص ساخته شده‌ای (مخلوقی) را که در داستان (قصه، رمانس، رمان، داستان کوتاه) و نمایش‌نامه و فیلم‌نامه ظاهر می‌شوند، شخصیت می‌نامند.» (میرصادقی، ۱۳۸۸: ۱۹۹) شخصیت‌پردازی نیز «معرفی شخصیت‌ها با روایت مستقیم، شناساندن شخصیت از طریق گفت‌وگو و در قالب اعمال و کردار آنها است.» (حنیف، ۱۳۸۴: ۳۳).

۳. ۲-۲- نظریه شخصیت آدلر

در میان رویکردهای گوناگون نقد و بررسی آثار ادبی که از ابتدای قرن بیستم شکل گرفت، نقد روانکاوانه آثار هنری و تحلیل متون ادبی از منظر روانشناسی از ویژگی خاصی برخوردار است. «فریود به عنوان بنیانگذار روانکاوی توانست با توجه به دریافت‌های جدید و نوآورانه خویش از روان انسان و کشف ابعاد جدیدی از وجود آدمی، قرائت تازه‌ای را از متون ادبی و اساطیری و آثار هنری به مخاطبان خود ارائه دهد. توجه وی به تحلیل روانی مؤلف از خلال اثرش، بزرگترین دست‌آورد او در این زمینه بود.» (قبادی، ۱۳۸۸: ۹۱). آدلر از جمله روانشناسانی است که در زمینه شخصیت انسان به تحقیق و پژوهش پرداخته و نظریه او در این زمینه، نسخه‌ای واقع‌گرایانه از نظریه فروید و یونگ است. «آلفرد آدلر برخلاف نظر فروید که اعمال را حاصل غرایض و یونگ که رفتار انسان را ناشی از طرح‌های ارثی می‌پنداشت، اعمال را حاصل کشش‌های اجتماعی می‌داند. آدلر نام مکتب خود را روان‌شناسی فردی نامیده است به همین دلیل معمولاً او به عنوان نخستین پیشگام گروه روان‌شناسی اجتماعی تلقی می‌شود. از نظر او انسان موجودی خودآگاه است و از علت رفتارهای خودآگاهی دارد و او خودش سرنوشتش را رقم می‌زند.» (شعاری‌نژاد، ۱۳۸۸: ۸۸).

نظریه شخصیت آدلر، قابلیت بررسی شخصیت‌پردازی در آثار ادبی را نیز دارد؛ زیرا آدلر معتقد است: «سرایندگان بزرگ جهان ادب به بسیاری از نکات مهم روان‌شناسی عمقی پی برده‌اند و این نکته‌ها در ترکیب خالص و اصیلی که آنها به شخصیت‌های زنده و فعال آثار خود بخشیده‌اند، قابل مشاهده است؛ آن‌طور که می‌توان از برآورد آنها به مجموعه مسائل انسان رسید.» (آدلر،

Studying Vahshi Bafghi's Shirin and Farhad Poetry Based on Alfred Adler's Theory

۱۳۷۰ : ۲۲۷) نظریه روانشناسی آدلر جنبه‌های مختلفی دارد و از آنجا که آدلر در تحلیل‌های خود بیشتر بر فرد تأکید دارد تا اجتماع، بنابراین نظریه او را گاه به نظریه روانشناسی فردی تعبیر کرده‌اند. از جمله، سیاسی معتقد است که «نظریه روانشناسی فردی (psychology individual) به عنوان یکی از مهمترین نظریه‌ها در روانشناسی شخصیت، توسط آلفرد آدلر بنیان‌گذاری شد. روانشناسی فردی به این معناست که شخصیت، واحدی غیر قابل تقسیم است و او این واحد تجزیه‌ناپذیر را به عنوان یک جوهره در نظر می‌گیرد و تظاهرات هشیار و ناهشیار آن را مورد بررسی قرار می‌دهد» (سیاسی، ۱۳۷۹: ۹۴) از سوی دیگر، روانشناسی فردی «هرگونه نماد ظاهری مثل تغییرات چهره، طرز سخن گفتن و رفتار را نشانه‌ای از ساختمان عمقی منش فرد می‌داند» (آدلر، ۱۳۷۰: ۱۶۱) در مجموع، آدلر بر این باور است که «برای شناخت انسان باید شیوه‌ی زندگی او مورد بررسی قرار گیرد» (آدلر، ۱۳۷۹: ۱۱۷) او انسان را موجودی خلاق می‌داند و با هر آنچه که خلاقیت او را محدود کند، مخالفت می‌ورزد. (همان: ۱۱۸) نگرش این مکتب به انسان از جنبه اجتماعی بودن اوست، برخلاف نظریه مسلط قبل از وی؛ یعنی نظریه روان‌تحلیلی زیگموند فروید که بر جنبه زیستی و غریزی انسان تأکید داشت، آدلر معتقد بود که انسان را تنها باید در اجتماع مورد بررسی قرار داد و مسأله روانشناسی عمقی با توجه مسئله ارتباط بین انسانها قابل حل است. (همان: ۳۵) اصول مهم نظریه آدلر عبارتند از: «اصل حقارت، اصل برتری‌جویی، اسلوب زندگی، ترتیب تولد، خودآگاهی، علاقه اجتماعی، غایت‌نگری و خویش‌تن خلاق» (کریمی، ۱۳۸۹: ۹۳)

۴. ۲-۲-۱- مفاهیم اساسی نظریه آدلر

مهمترین مؤلفه‌های نظریه آلفرد آدلر در چهار محور خلاصه می‌شود: ۱. هدف‌های تخیلی ۲. تلاش برای برتری ۳. حس حقارت و سعی در جبران آن ۴. علاقه اجتماعی

۱. «هدف‌های تخیلی: زندگی مجموعه بزرگی از اندیشه‌های همراه با تخیل است که در دنیای واقع وجود خارجی ندارد، پس محرک اصلی رفتار، اهداف و انتظارات او از آینده است. به عقیده آدلر انسان می‌تواند خود را از قید تخیلات رها کند و با واقعیات روبرو شود. ۲. تلاش برای برتری: از نظر آدلر تمایلات تهاجمی یا همان میل به قدرت از غریزه جنسی بسیار مهم‌تر است که این برتری در افراد به صورت‌های مختلفی بروز می‌کند. ۳. احساس حقارت و سعی در جبران آن:

آدلر معتقد است که «بزرگ‌ترین نقش تربیتی انسان را احساس حقارت برعهده دارد و رفتار بزرگسالان با او می‌تواند بیشترین تأثیر را داشته باشد؛ برای مثال، اگر کودکی دچار نارسایی در یکی از اعضای بدن خود باشد، حس حقارت بیشتری نسبت به همسالان خود دارد. حال اگر والدین با رفتار نامناسب و تحقیر او ناخواسته این بحران را افزایش دهند، کودک در آینده احساس عجز و درماندگی دائمی می‌کند؛ اما رفتار مناسب والدین در برابر این مشکل، به پدید آمدن حس برتری در فرزند منجر می‌شود و در آینده به زیردستان با دید حقارت می‌نگرد و دستاوردهای آنان را مسخره می‌کند؛ پس این احساس باید در کودکی به صورت متعادل و سازنده پرورش یابد تا ویرانگر نباشد» (آدلر، ۱۳۷۶: ۵۳-۵۵) در مجموع، او می‌گوید «انسان بودن یعنی خود را حقیر احساس کردن» (آدلر، ۱۳۷۰: ۹) وی تکبر، جاه طلبی، حسادت، رشک، طمع و تنفر را به عنوان صفت‌های اصلی منش فرد پرخاشگر که از عقده حقارت او نشأت می‌گیرد معرفی می‌کند (آدلر، ۱۳۷۹: ۱۳۳-۱۵۷). ۴. علاقه اجتماعی: به عقیده آدلر علاقه اجتماعی جبران صحیح همه ضعف‌های طبیعی در فرد است. علاقه اجتماعی امری ذاتی است و انسان ذاتا اجتماعی است. نقطه مقابل آن تمایلاتی است که برای قدرت شخصی و رسیدن به برتری انجام می‌شود» (شعاری‌نژاد، ۱۳۷۵: ۹۶-۹۵) آدلر بر این باور است که «اگر فردی بتواند یک علاقه‌ی اجتماعی سالم داشته باشد، نگرشی ارزشمند و مثبت نسبت به دنیا خواهد داشت.» (آدلر، ۱۳۷۰: ۲۲۴) آدلر برای تجزیه و تحلیل شخصیت، راهکارهایی ارائه می‌دهد و به همین منظور راهبردهای هر شخصیت برای وصول به اهدافش را به دو روش زیر تعبیر می‌کند: ۱. «سعی و تلاش در جهت وصول به برتری و چگونگی انجام وظایف در زندگی شخصی ۲. سازش و انطباق با اجتماع (علاقه‌ی اجتماعی)» (لان‌دین، ۱۳۷۸: ۷۵) بنا بر نظر آدلر «هدف نهایی همگی ما، برتری یا کمال است؛ اما از طریق رفتارهای خاص بسیار متفاوتی سعی می‌کنیم به این هدف برسیم. هر یک از ما تلاش را به گونه‌های متفاوت نشان می‌دهیم. ما الگوی منحصر به فردی از ویژگی‌ها، رفتارها و عادت‌ها را پرورش می‌دهیم که آدلر آن را «منش متمایز یا «سبک زندگی» نامید.» (آدلر، ۱۳۷۰: ۱۹)؛ از سوی دیگر، آدلر برای اینکه نگاهی علمی و درزمانی به شخصیت داشته باشد، چهار سبک زندگی را برای حل مشکلات ارائه داده است: ۱. «شخصیت سلطه جو و مسلط ۲. شخصیت تکیه‌دهنده و گیرنده ۳. شخصیت اجتناب‌گر و دوری جو ۴. شخصیت مفید به حال جامعه.» (منصور، ۱۳۷۱: ۵۴).

۵. ۲-۳- تحلیل شخصیت‌های منظومه بر مبنای نظریه آلفرد آدلر

چکیده داستان شیرین و فرهاد وحشی بافقی به این شرح است که ابتدا خسرو پرویز به خاطر غرور و خودبینی‌اش شیرین را رها می‌کند و به او بی‌توجهی می‌کند، شیرین از این ماجرا غمگین می‌شود؛ خصوصاً اینکه از جاسوسان شهر خبردار می‌گردد که پرویز بنای عشق و عاشقی بر شکر اصفهانی گذاشته است. شیرین تصمیم می‌گیرد از شهر خارج شود و در جایی دلکش و خرم و سرسبز سکنی گزیند. خادمان و پرستاران شیرین نزهتگاهی دلنشین و پر طراوت در دشت بیستون می‌یابند. شیرین پس از وداع با خادمان مشکوی خسرو از قصر خارج می‌گردد و با ناراحتی تمام به دشت بیستون می‌رود. به دشت که می‌رسد تصمیم می‌گیرد قصری زیبا بنا نماید و استادی هنرمند را جست و جو می‌کند. خادمان فرمان شیرین را اطاعت کرده دو استاد هنرمند می‌یابند و به وصف شیرین می‌پردازند. فرستادگان شیرین به استاد هنرمند فرهاد پادشاه‌های گران و سنگین نوید می‌دهند و فرهاد که هنرش را با زر نمی‌سجد آشفته می‌شود. در پی توصیف‌های خادمان از شیرین، فرهاد ندیده عاشق وی می‌شود و خواهان برشمردن ویژگی‌های اخلاقی و رفتاری شیرین از جانب خادمان می‌گردد. از آن طرف شیرین سر مست از باده، سوار بر اسب به تفرج پرداخته بر فراز پشته‌ای گروه آشنای خویش را می‌بیند. نزدیک که می‌شوند از آنها می‌پرسد که آیا صنعت پیشه‌ای آورده‌اید؟ آنان جواب می‌دهند دو مرد کاردان آورده‌ایم که در هنر طاق‌اند و مشهور آفاق. نخستین ایشان با وعده‌های زر فریفته نمی‌شود، صنعت خویش را با گنج برابر نمی‌داند و زر و سنگ در نظر وی یکی است. شیرین می‌گوید: حتماً او دیوانه‌ای بیش نیست! جواب می‌دهند: نه تنها دیوانه نیست بلکه کسی چون او فرزانه نیست و بخاطر کارفرما به کار و صنعتگری می‌پردازد. شیرین از هنرمند ماهر فرهاد می‌پرسد: نامت چیست و از کدام سرزمینی؟ او جواب می‌دهد: من مسکینی چینی‌ام و نامم فرهاد است، از خویش آزادم لیکن غلام توام. شیرین لازمه وفاداری را دلی از آهن و جانی از سنگ معرفی می‌کند و فرهاد می‌گوید که دل و جان من جای عشق است. سپس شیرین و فرهاد با هم به گفتگو می‌پردازند. ناگهان نگهبانان از هر طرف می‌رسند و این دو دلداده خاموش می‌مانند و حکایت ناتمام می‌ماند. (وحشی بافقی، ۱۳۶۱) اکنون به بررسی تک‌تک شخصیت‌های داستان بر اساس نظریه شخصیت آلفرد آدلر می‌پردازیم:

۲-۳-۱- شیرین

شیرین در ابتدا زنی صادق و پاکباز است اما شرایطی پیش می‌آید که او برخلاف میل باطنی- اش رقابتی را بر مبنای انتقام از خسرو آغاز می‌کند. اگرچه مضمون عشق در این منظومه بسیار پررنگ و برجسته است اما وقتی به انگیزه‌های شخصیت‌های داستان می‌نگریم، متوجه می‌شویم که عشق در این منظومه هرگز پاک و مبراً نیست و تحت تأثیر عقده‌های شخصیتی و از جمله احساس حقارت قرار دارد. در منظومه شیرین و فرهاد وحشی به خاطر بی‌مهری فزاینده‌ای که از خسرو می‌بیند، احساس حقارت کرده و در مقام جبران برمی‌آید و همین امر باعث رشد برتری- جویی او به منظور جبران کمبود عاطفی او می‌شود. «آدلر معتقد است که همه انسان‌ها در زندگی خود و البته با ذهن خود، از کمبودهایی که می‌تواند منجر به احساس حقارت شود، رنج می‌برند. این کمبودها را می‌توان شامل کمبودهای اجتماعی، خانوادگی، مادی و نقص‌های بدنی یا ذهنی دانست.» (عبداله‌زاده و همکاران، ۱۳۹۹:۱۳۲) قدرت‌طلبی و برتری‌جویی شیرین که از بی‌توجهی خسرو به او نشأت گرفته است، در امور مادی و دنیوی خلاصه نمی‌شود بلکه او را می‌توان شخصیتی «کمال‌گرا» نیز دانست زیرا به بلامنازع بودن در جایگاه معشوق اکتفا نمی‌کند و نتیجه برتری‌جویی او سیر به سمت کمالات شخصیتی و گریز از هوس‌های زودگذر دنیوی است؛ به همین دلیل است که او عشق‌بازی را از ارضای لذت شهوانی و حیوانی آدم جدا می‌داند:

بگفت از عشق‌بازی چیست مقصود بگفتا رستگی از بود و نابود
بگفتش می‌توان با دوست پیوست بگفت آری اگر از خود توان رست
(وحشی بافقی، ۱۳۶۱: ۴۱۱)

البته شیرین اگر چه در ابتدای داستان شخصیتی نفوذناپذیر و بااراده بالا به نظر می‌رسد، اما در ادامه داستان و تحت تأثیر ابراز علاقه فرهاد، دچار تردید شده و عشق او نسبت به خسرو کم‌رنگ‌تر می‌شود و از این لحاظ، برتری‌جویی باعث افت شخصیتی او می‌شود. بعدها می‌بینیم که شیرین در اواخر داستان نسبت به خسرو عشقی قابل تقدیر و ارزنده ندارد. او ادعا می‌کند که در عشق خسرو پابرجاست اما این پابرجایی تا حدی است که عشق خسرو بنیاد هوس‌آلود نداشته باشد. ولی این سخن شیرین نیز که شرطی در عشق خسرو می‌نهد، چندان استوار و درست نیست.

Studying Vahshi Bafghi's Shirin and Farhad Poetry Based on Alfred Adler's Theory

عشق فرهاد به شیرین، این عشق و وفاداری را نسبت به خسرو سست کرده است؛ وقتی خسرو به شکر روی می‌آورد و فرهاد اظهار عشق به شیرین می‌کند، شیرین می‌گوید:

مرا هم نیست با خسرو شماری ندارم بر دل از وی هیچ باری
اگر بنیاد مهرش بر هوس بود ازو چندان که بردم رنج بس بود
وگر بر عشق کارش را مداراست به هر جا هست مهرش پایدار است
ز شکر کام شیرینش تمناست به هر جا می‌رود اینش تمناست
چنین می‌گفت و از عشق فسونگر زبانش دیگر و دل بود دیگر

(همان: ۵۱۳)

شیرین اگرچه در برابر خسرو شخصیتی ناسازگار و سلطه‌جو و منتقم است، اما در مقابل فرهاد، شخصیتی تکیه‌دهنده و گیرنده است زیرا مجذوب پاک‌ی و بی‌آلایشی فرهاد شده و دل به او سپرده است و در برابر او مطیع و رام است. در مجموع می‌توان گفت که شخصیت شیرین از منظر نظریه آدلر قابل بررسی است زیرا او در ابتدای داستان سعی و تلاش در جهت برتری‌جویی دارد و خواهان این است که از میان خسرو و فرهاد، کسی را که عشقش والاتر و واقعی‌تر است برگزیند و در این مسیر با نهایت غرور و تکبری که از اظهار عشق خسرو به او نشأت گرفته است، دست به امتحان عشق فرهاد نیز می‌زند و با اینکه در ظاهر دل در گرو خسرو دارد، اما در نهایت عشق فرهاد را پاک‌تر و بی‌آلایش‌تر از عشق خسرو می‌بیند؛ زیرا عشق خسرو غیرواقعی است و او خواستار کامجویی از «شکر» می‌باشد در حالی که فرهاد بدون هیچ چشمداشتی او را دوست دارد. از سوی دیگر، وقتی شیرین با هوس‌آلود بودن عشق خسرو مواجه می‌شود، دچار احساس حقارت شده و جهت جبران آن، میل او به عشق فرهاد بیشتر می‌شود. شخصیت شیرین بر مبنای نظریه آدلر، در برابر فرهاد در ردیف تیپ گیرنده (getting type) قرار می‌گیرد زیرا این افراد انتظار دارند خشنودی دیگران را جلب کنند و از این رو به آنان وابسته می‌شوند. اما شخصیت او در برابر خسرو، از نوع «سلطه‌جو» است زیرا هرگز در برابر تکبر و غرور شاهانه خسرو سر فرود نمی‌آورد و از طریق گرایش به عشق فرهاد به مکانیسم جبران روی می‌آورد. زیرا

«گرایش به حقیر شمردن، روشی است برای خلق احساس برتری، به واسطهٔ خفیف کردن هموعان» (آدلر، ۱۳۷۹: ۱۳۸) پس از آشنایی با فرهاد، شخصیت شیرین دچار تحولی بنیادین می‌شود و به نمونهٔ بارز شخصیت تکامل یافته از نظر آدلر تبدیل می‌شود. او بر خلاف دوران گذشته، دست به انتخاب می‌زند و علاوه بر انتخاب مردی ایده‌آل همچون فرهاد، به انتخاب سبک زندگی خود نیز می‌پردازد و دیگر آن شیرین ساده و بی‌سر و سامان و پریشان‌احوال گذشته نیست و تبدیل به فردی با ویژگی‌های رفتاری مثبت همچون علاقهٔ اجتماعی، سودمند اجتماعی و سایر ویژگی‌های مثبت از نظر آدلر می‌شود.

۲-۳-۲- خسرو

خسرو به دلیل جایگاه اجتماعی اش شخصیتی مغرور و خودرأی است و هرگز خود را مقید به عشق شیرین نمی‌داند و خیالات دیگری در سر می‌پروراند. عشق خسرو به شیرین زمانی در اوج کمال قرار می‌گیرد که به ازدواج می‌انجامد (خلیل‌اللهی، ۱۳۹۵: ۱۰۸). از لحاظ نام‌گذاری شخصیت‌ها، نام او نیز که به معنای پادشاه است، با شخصیت و رفتار او همخوانی دارد. او با رفتار همراه با غرور و بی‌توجهی که نسبت به شیرین دارد، باعث تغییر احوال و رفتار شیرین می‌شود و حس انتقام را در دل شیرین زنده می‌کند. خسرو از منظر نظریهٔ شخصیت آدلر، در ابتدای داستان هدف‌هایی تخیلی در سر می‌پروراند و شخصی به شدت آرمانگراست و آرمان او رسیدن به قدرتی نامحدود و بلامنازع است. او در این مسیر نهایت تلاش خود را به کار می‌گیرد و خود را به زیور انواع هنرها و مهارت‌ها همچون دانش، بیان نافذ، چرخ‌اندازی و کمان‌گیری، نیزه‌زنی و پهلوانی می‌آراید تا طریق رسیدن به آرمانها برایش هموار باشد. تلاش برای برتری که از مؤلفه‌های نظریهٔ آدلر است، در وجود خسرو موج می‌زند و او حتی از معشوقی که چندان به او میل شدیدی ندارد، انتظار احترام گذاشتن و رام بودن دارد. احساس حقارت و سعی در جبران آن نیز در مورد خسرو صادق است؛ زیرا او پس از درک این قضیه که شیرین چندان علاقه‌ای به او ندارد، احساس حقارت می‌کند و در پی انتقام برمی‌آید و با همین انگیزه به تعمیق ارتباط عاشقانه-اش با شکر روی می‌آورد تا هم به کامروایی و شهوت‌رانی برسد و نیز حس حسادت شیرین را تحریک کند و او را به خروجی غم‌انگیز از قصر وادار سازد؛ البته به نظر آدلر «حسادت زمانی

Studying Vahshi Bafghi's Shirin and Farhad Poetry Based on Alfred Adler's Theory

بروز می‌کند که فرد احساس کند دیگران به او اهمیت نمی‌دهند یا مورد تبعیض قرار گرفته است (آدلر، ۱۳۷۹: ۱۵۳)

به خاصان گفت مگـذارید زنهـار که دیگر باشدم اینجا سر و کار
 ز هر جنسی که هست از ما بر آن رنگ برون آرید ازین غـمخانه تنگ
 ز هر چیزی که هست از ما بر آن کوی برون آرید از این در کشته مشکوی
 که از ما بر عـزیزان تنگ شد جای نمی‌بینیم بودن را در آن رای

(همان: ۴۸۵)

ویژگی‌های شخصیتی خسرو از زبان شیرین به شرح زیر نقل می‌شود و چهره خسرو در منظومه وحشی اغلب از این طریق تبیین می‌شود:

شکر لب گفت آری اینچنین است ولی گویا گناه این زمین است
 من اول کامدم بودم وفا کیش دگرگون کردم اینجا عادت خویش
 من اول کامدم بودم وفادار در اینجا سر برآوردم بدین کار
 شما گویا ندارید این مثل یاد که باشد دزد طبع آدمیزاد
 به جرم این که در طبعم وفا نیست به طعم این چنین کشتن روا نیست
 اگر می‌بود عیبی بی‌وفایی نمی‌کرد از شما خسرو جدایی
 نه شیرین این بنا از نو نهادست که این آیین بد خسرو نهاده‌ست
 به خسرو طعنه باید زد نه بر من نمی‌دانستم اینها من در ارمن
 پس آنگه خیرباد یک به یک کرد به پوزش لعل شیرین پرنمک کرد
 نمک می‌ریخت از لعل نمک ریز وزان در دیده‌ها می‌شد نمک بیز
 ز دنبال وداع گریه آلود فرو بارید اشک حسرت اندود
 که ما رفتیم گو با دلبر تو بیا بنشین به عیش و ناز خسرو
 بگویدش به عیش و ناز می‌باش ولیکن گوش بر آواز می باش

(همان: ۴۸۱)

شخصیت خسرو در منظومه وحشی تحت الشعاع شخصیت فرهاد قرار می‌گیرد و کمرنگ می‌شود. «خسرو در روند داستان وحشی نقش تعیین کننده‌ای ندارد. یعنی از این جهت درست بر خلاف خسروی نظامی است. چون در منظومه نظامی شخصیت اصلی، خسرو پرویز است و کشاکش عشق او جوهر اصلی داستان است و این از ابتکارات وحشی است که فرهاد را به عنوان شخصیت اصلی وارد داستان می‌کند.» (رزاقی شانی، ۱۳۸۸: ۴۲) در مجموع، شخصیت خسرو در ابتدای داستان شخصیتی سلطه‌جو و مسلط است اما رفته‌رفته پس از این‌که تمام راه‌های پیش روی او برای رسیدن به وصال شیرین با آمدن فرهاد بسته می‌شود، به شخصیتی تکیه‌دهنده و گیرنده و گاه شخصیت اجتناب‌گر و دوری‌جو تبدیل می‌شود. البته مقصود آدلر از تمایل به برتر بودن، خودشکوفایی بود که از زمان ولادت تا وفات فرد ادامه دارد و همین موضوع در مورد خسرو نیز صادق است اگرچه خسرو مسیر خودشکوفایی را به انتها نرسانده و نمی‌تواند به خودشکوفایی شخصیتی برسد. او را به دلیل خودخواهی و سلطه‌گری‌اش می‌توان شخصیتی روان‌نژند نیز محسوب کرد زیرا «آدلر معتقد است که شخص روان‌نژند بر اهداف‌های خودخواهانه می‌کوشد در حالی که شخص بهنجار برای هدف‌هایی که مفید به حال اجتماع هستند، تلاش می‌کند.» (هال، ۱۳۶۹: ۲۰).

۲-۳-۳- فرهاد

فرهاد با این‌که شخصیتی سلیم‌النفس و بی‌آلایش است، اما از آنجا که شیرین بخاطر انتقام-جویی از خسرو به سراغ او می‌رود، پاکی شخصیت او نیز خواه ناخواه تحت تأثیر ماجراهای میان خسرو و شیرین قرار می‌گیرد. «فرهاد در منظومه وحشی نقش اصلی داستان را بر عهده دارد و هدف وحشی، توصیف عشق پاک و بی‌آلایش اوست و به همین دلیل است که وحشی داستان خود را درست از صحنه ورود فرهاد به عرصه عشق شیرین آغاز می‌کند.» (رزاقی شانی، ۱۳۸۸: ۷۶) فرهاد کوهکن نیست بلکه پیکره‌سازی است هنرمند با قلبی حساس و ملامال از عشق. آدمی است متواضع و پشت پا زده به تعلقات دنیوی. فرهاد بر اساس نظریه آدلر، شخصیتی مفید به حال جامعه است و ذات او عاری از هرگونه عقده و خشم است و همین تیپ شخصیتی باعث تمایل شیرین به او می‌شود. فرهاد نه سلطه‌جو و برتری‌طلب است و نه اهدافی تخیلی در سر می‌پروراند. فرهاد به نوعی تمامی جنبه‌های مثبت نظریه شخصیت آدلر را دارد.

Studying Vahshi Bafghi's Shirin and Farhad Poetry Based on Alfred Adler's Theory

عاری بودن از احساسات زودگذر غریزی اعم از خشم و شهوت، باعث می‌شود که فرهاد شخصیتی خودساخته و به خود متکی باشد و جذابیت شخصیتی او افزونتر گردد. فرهاد، شیرین را به خاطر کامجویی دوست ندارد. او عاشق عشق شیرین است و این سخن در پاسخ فرهاد به کنیزکان شیرین آشکار است:

... در این سودا چرا باشد زیانم	که او نازک‌دل و من سخت‌جانم
در این کار او سزد کاندیشه دارد	مرا در بار سنگ او شیشه دارد
هوسناک است آن کز رنجش یار	بیندیشد که با هجران فتد کار
هوس چون راه ناکامی نپوید	به هر کاری مراد خویش جوید
مرا کام دلی زان دلستان نیست	چه کام دل دلی اندر میان نیست

(همان: ۵۰۷-۸)

او برخلاف خسرو که شخصیتی برتری‌جو و سلطه‌گر دارد، شخصی آرام و باطمینان است که توصیف وحشی از او به گونه‌ای است که گویی انسانی کامل و مستغنی را معرفی می‌کند و می‌گوید:

چه مایه زر که ما بر باد دادیم	از آن روزی که بازو برگشادیم
به ذوق کار فرما کار سازیم	ز مزد کار فرما بی نیازیم

(همان: ۵۰۲)

حتی در جایی کوه کندن فرهاد رمزی از کندن کوه وجود خود او می‌باشد تا از پا در آید و به یار رسد. ابیات زیر اشاره آشکار بر ادعای فوق دارد:

اشارت رفت از آن ماه پریراد	که آن کوه افکند از تیشه فرهاد
مگر کوه وجود کوهکن بود	که او را کوه کندن امر فرمود
که یعنی خویش را از پا در انداز	وز آن پس با جمالم عشق می باز
اگر خواهی به وصلم آشنایی	مرا جا در درون جان نمایی
تو را کوهی شدست این وهم و پندار	مرا خواهی ز راه این کوه بردار

(همان: ۵۰۹)

در منظومه وحشی فرهاد در پرسش شیرین خود را این گونه معرفی می‌کند که: «من شهزاده چین بودم؛ پدر و مادر من بت پرست بودند. پدرم مرا نزد برهمن خادم بتخانه کرد و من آنجا از او بت تراشی آموختم و شش سال در بتخانه ماندم تا این که بتی ساختم و هر چه در چین گشتم، چون آن، بتی ندیدم تا این که به این جا آمدم. فرهاد از بت صورت به بت معنی سفر کرد و شیرین را بت معنی یافت:

سفر کردم ز صورت سوی معنی	ترا دیدم بدیدم روی معنی
چه بودی با ز چشمش بازگشتی	هم از صورت به معنی بازگشتی
وصال از دیده‌ی جانت گشاده است	ترا نیز این چنین کاری فتاده است
هوس های دل دیوانه تو	همه بت بوده در بتخانه تو ...
ز صورت های بی معنی رمیدی	چنان دیدی که در معنی رسیدی

(همان: ۵۴۷ ۵۴۸)

سازش و انطباق با اجتماع (علاقه اجتماعی) از ویژگی‌های مهم شخصیتی فرهاد است و همین ویژگی باعث می‌شود که او نسبت به خسرو واکنشی رقیب‌گونه نداشته باشد و راه و روش خود را که مبتنی بر تعامل و نرمخویی است، پیش بگیرد. سیر اصلی زندگی فرهاد به تعبیری امروزی، بر مبنای روشنفکری و رسیدن به خودآگاهی مد نظر آدلر است. در مجموع، ورود فرهاد به زندگی شیرین آرامشی عمیق برای او به همراه دارد و خلاء روحی او را پر می‌کند، شیرین کم‌کم در کنار فرهاد خودش را پیدا می‌کند و می‌فهمد که باید به خودش هم اهمیت بدهد. این ارتباط و معاشرت تحولی عظیم در شیرین ایجاد می‌کند و خودش را که سال‌هاست فراموش کرده پیدا می‌کند و سعی می‌کند زندگی جدیدی از سر بگیرد.

۲-۳-۴- شاپور

وجود شخصیتی همچون شاپور که هرگز در این داستان تحت تأثیر احساسات قرار نمی‌گیرد، مانند معیار و محکی برای ارزیابی و سنجش رفتارها و حالات روانی دیگر شخصیت‌هاست. زیرا شاپور واقع‌گراترین شخصیت منظومه وحشی است؛ او نه مثل شیرین عقده حقارت دارد، نه مانند خسرو میل به سلطه‌جویی و قدرت‌طلبی فزاینده دارد و نه مثل فرهاد شخصیتی رمزگونه و عرفانی است. او تمام خصلت‌های یک شخصیت خوب و پسندیده را دارد و مصداق این نظر آدلر است

Studying Vahshi Bafghi's Shirin and Farhad Poetry Based on Alfred Adler's Theory

که تیپ علاقه اجتماعی، جبران صحیح همه ضعف‌های طبیعی در فرد است؛ شاپور مظهر دانایی و خردمندی است و تمامی محاسبات او بدون دخالت احساساتی همچون حسادت، حقارت و برتری‌جویی شکل می‌گیرد. او دانا و فرزانه است و همیشه گمان و اندیشه شاه را از بدیها دور می‌دارد و وقتی خسرو خبر عشق شیرین و فرهاد را با او در میان می‌نهد، به شاه هشدار می‌دهد که به یک خبر که احتمال دروغ بودنش می‌رود نباید به یار بدبین شد. او به شاه می‌گوید که شیرین خطاکار نیست. شیرین به عشق و وفاداری نسبت به خسرو مشهور و زبانزد است. تو به خاطر این که شیرین حاضر نشده بدون عهد و پیوند با تو سر بر یک بالین نهد، او را ترک گفتی و رو به شکر اصفهانی آوردی. شیرین می‌خواهد که شاه نظری دیگر نسبت به زنان خود به شیرین داشته باشد. شیرین با این ترفند خواسته است عشق شاه را به خود بیازماید. همچنین این شاپور است که خسرو را از کشتن فرهاد برحذر می‌دارد.

۲-۳-۵- شکر

شکر در منظومه وحشی شخصیت چندان مهمی نیست و شخصیت او به اندازه کافی تبیین و تعریف نشده است و به همین دلیل پیش‌فرض‌های کافی برای تحلیل شخصیت او از منظر نظریه شخصیت آدلر وجود ندارد. «شکر از شخصیت‌هایی است که نقش کمتری ایفا می‌کند و فقط در یک صحنه وارد این نمایش بزرگ می‌شود و نقش آفرینی می‌کند. این صحنه نیز وقتی است که خسرو به هوس رو به عشق شکر می‌آورد و همان‌طور که گفته شد شیرین با اظهار عشق به فرهاد این عمل خسرو را پاسخ می‌دهد.» (جعفری مربوئی، ۱۳۸۶: ۷۷) این قصه فرعی عشق خسرو به شکر یا بهتر بگوییم عشق شاه کشور به یک روسپی اما پاکدامن برای خسرو مایه ننگ است ولی در هر حال پاسخی است به عشق شیرین به یک صنعتگر بی نام و نشان. از شخصیت‌های دیگر این دو منظومه که بتوان به تحلیل و تعریف نقش آنان پرداخت، شخصیت قابل توجهی به نظر نمی‌رسد. مثل نقش کنیزان شیرین که نقش فرعی در این دو منظومه دارند. البته برخی دیگر از شخصیت‌ها مثل بزرگ امید، مریم، باربد، نکیسا، شیرویه و ... که شایسته بررسی و نقد و تحلیل می‌باشند، از آن جهت که در منظومه وحشی نام و یادی از آنها به میان نیامده است، از پرداختن به آنها خودداری می‌کنیم.

۶- نتیجه

پس از بررسی تک تک شخصیت‌ها بر اساس مؤلفه‌های نظریه ادلر، به این نتیجه رسیده‌ایم که به دلیل موضوع منظومه که عاشقانه است و رقابت و حسادت بخش لاینفک آن است، بنابراین تمامی شخصیت‌های مهم منظومه به تناوب، نشانه‌هایی از مصادیق نظریه ادلر اعم از عقده حقارت، علاقه اجتماعی، برتری‌جویی و سلطه‌گری و وابستگی و گیرندگی را دارند. شیرین ضمن اینکه شخصیتی برتری‌جو است، اما احساس حقارتی که به واسطه بی‌توجهی خسرو بر او عارض شده است، او را به انتقام‌جویی و وابستگی به فرهاد سوق می‌دهد. خسرو شخصیتی تماماً برتری‌جو و سلطه‌گر است. فرهاد شخصیتی «مفید به حال جامعه» است که سبک زندگی‌اش متناسب با ویژگی‌های تیپ «علاقه اجتماعی» است. شکر و سایر شخصیت‌ها از جمله کنیزان دربار خسرو، به دلیل نقش کم‌رنگی که در منظومه دارند، قابل بررسی از منظر نظریه ادلر نیستند.

ویژگی‌های شخصیت‌های منظومه بر اساس نظریه ادلر

اسامی شخصیت‌ها	ویژگی شخصیت‌ها بر اساس نظریه ادلر
شیرین	۱- عقده حقارت: ناشی از بی‌توجهی خسرو به او
	۲- برتری‌طلبی و سلطه‌جویی: به دلیل تصمیم‌گیری برای انتقام از خسرو با ابراز عشق به فرهاد
	۳- تکیه‌دهنده و گیرنده: پس از عاشق شدن به فرهاد و مجذوب شخصیت او شدن.
فرهاد	۱- شخصیتی خودشکوفا: در اثر ویژگی‌های شخصیتی مثبت.
	۲- علاقه اجتماعی: به دلیل رهایی از تعلقات دنیوی و گرایش به اصول انسانیت.
خسرو	۱- برتری‌طلب و سلطه‌جو: جایگاه اجتماعی (شاه) و ویژگی‌های شخصیتی خسرو باعث تمایل به تکبر و غرور در او شده است.
	۲- خودشکوفا: خسرو انواع هنرها و فنون را یاد گرفته و همه فن حریف است و همین امر باعث خودشکوفایی در او شده است.
	۳- عقده حقارت: خروج شیرین از قصر باعث سرخوردگی خسرو و تمایل او به انتقام‌جویی می‌شود که نهایتاً با دل‌سپردن به شکر در پی انتقام از شیرین برمی‌آید.
شاپور	۱- شخصیتی خودشکوفا، علاقه اجتماعی و رشد یافته که همگی این ویژگی‌های مثبت در اثر خصائل ذاتی و تجربیات فراوان به دلیل جایگاه اجتماعی او (وزارت) شکل گرفته است.

Studying Vahshi Bafghi's Shirin and Farhad Poetry Based on Alfred Adler's Theory

شکر	نقش مهمی در داستان ندارد و شخصیت او چه از زبان خودش و چه از زبان دیگر شخصیت‌ها تبیین و تشریح نمی‌شود.
سایر شخصیت‌ها	از جمله کنیزان که شخصیت آنها تبیین و تشریح نشده و قابل انطباق با مؤلفه‌های نظریه آدلر نیست.

۷- منابع

- ۱- آدلر، آلفرد، روان‌شناسی فردی، ترجمه حسن زمانی شرفشاهی، تهران: نشر تصویر، ۱۳۷۰
- ۲- آدلر، آلفرد، شناخت طبیعت انسان از دیدگاه روان‌شناسی، ترجمه طاهره جواهرساز، تهران: انتشارات رشد، ۱۳۷۹.
- ۳- آدلر، آلفرد، مفهوم زندگی را دریابید، ترجمه‌ی ناهید فخرایی، تهران: نشر کتاب، ۱۳۷۶.
- ۴- آریان‌پور، امیرحسین، فرویدیسم، تشریح و انتقاد آن، مجله صدف، شماره ۳ و ۲، صص ۲۹-۳۶. ۱۳۳۶.
- ۵- آریان‌پور، امیرحسین، فرویدیسم با اشاراتی به ادبیات و عرفان، تهران: کتاب‌های جیبی، ۱۳۵۷.
- ۶- جعفری مربوئی، لیلا، شخصیت‌پردازی در خسرو و شیرین، پایان‌نامه کارشناسی ارشد. فسا: دانشگاه آزاد فسا، ۱۳۸۶
- ۷- حنیف، محمد، قابلیت‌های نمایشی شاهنامه، تهران: انتشارات سروش، ۱۳۸۴.
- ۸- خلیل‌اللهی، شهلا، بررسی عشق در خسرو و شیرین نظامی از دیدگاه گیدنز، دانیو و ایوانز، پژوهشنامه ادب غنایی دانشگاه سیستان و بلوچستان، سال چهاردهم، شماره بیست و هفتم، پاییز و زمستان، صص ۱۱۴-۱۰۱، ۱۳۹۵
- ۹- سیاسی، علی اکبر، نظریه‌های شخصیت یا مکاتب روان‌شناسی، تهران: انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۷۹.
- ۱۰- شعاری نژاد، علی اکبر، روان‌شناسی رشد، تهران: نشر اطلاعات، چاپ نوزدهم، ۱۳۸۵.
- ۱۱- شولتز، دوان، نظریه‌های شخصیت، ترجمه یحیی سید محمدی، تهران: نشر ویرایش، ۱۳۸۷.

۱۲- عبدالله زاده و همکاران، شخصیت ویس با نگاه به نظریه عقده حقارت آلفرد آدلر، پژوهشنامه ادب غنایی دانشگاه سیستان و بلوچستان، سال ۱۸ شماره ۳۵ پاییز و زمستان ۱۳۹۹، صص ۱۴۰-۱۲۳.

۱۳- قبادی، حسینعلی، نقد و بررسی روانکاوانه شخصیت زال از نگاه آلفرد آدلر، فصلنامه نقد ادبی، مقاله ۶، دوره ۲، شماره ۷، پاییز ۱۳۸۸، صص ۹۰-۱۲۰، ۱۳۸۸.

۱۴- کریمی، یوسف. روانشناسی شخصیت، تهران: نشر فروزش، چاپ چهاردهم، ۱۳۸۹.

۱۵- لاندین، لایرت، نظریه‌ها و نظام‌های روان‌شناسی، یحیی سید محمدی، تهران: نشر ویرایش، ۱۳۷۸.

۱۶- منصور، محمود، احساس کهتری، تهران: انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۷۱.

۱۷- میرصادقی، جمال، عناصر داستان، تهران: سخن، چاپ پنجم، ۱۳۸۸.

۱۸- وحشی بافقی، دیوان، به کوشش علی رزاقی شانی، تهران، انتشارات تیرگان، چاپ اول، ۱۳۸۸.